

MARTÍN S. RUIPÉREZ, *El mito de Edipo. Lingüística, psicología y folklore*, Alianza Editorial, col·lecció Humanidades-Religión y mitología 4113, Madrid 2006, 138 pp.

El professor Ruipérez posa al nostre abast un treball que resumeix les seves recerques d'anys sobre les arrels folclòriques en el mite d'Èdip. És, bàsicament, un treball de síntesi i, tal com és habitual en ell, tot el que escriu no és gens improvisat, ben al contrari, abans ha estat motiu de discussió en col·loquis científics, cursos o estudis parcials.

El llibre es compon de vuit capítols, alguns més llargs i complets que d'altres, però el tot forma una unitat que abasta els àmbits literari, històric, lingüístic, folclòric i de pervivència. Així, en els dos primers capítols l'autor se centra en els aspectes literaris: primerament repassa les peces dels tres tràgics que toquen el tema d'Èdip tot posant èmfasi en les diferents intencions –i per tant, en les innovacions interpretatives– de què és objecte aquest personatge (mentre Èsquil basava el seu missatge en la culpa hereditària, Sòfocles reflexiona davant el nou context social i polític, cf. p. 18). El segon capítol també s'ocupa de la literatura, però en aquest cas ho fa partint de les notícies que ens arriben des dels poemes homèrics, Hesíode, Estesicor, la *Tebaida* i l'*Edipòdia* atès que ofereixen diferències substancials respecte la versió que ens és més coneguda, la sofòclia.

En el seu tercer capítol (pp. 29-47) ofereix un panorama de les diverses i principals interpretacions del mite edípic. En primer lloc se'ns presenta un esbós de la doctrina de Freud (p. 32 ss.). Seguidament fa un repàs de les doctrines naturalistes de Roscher, Preller i Gruppe (p. 34 ss.) així com de diferents autors de l'escola de Cambridge (p. 36 ss.) per a concloure, però, que «en el mito de Edipo no hay ningún rito asociado, no contiene ningún *aition* para explicar el origen de ningún ritual. Tampoco es Edipo el hijo protegido de un dios (como Ulises en la *Odisea*). Es un heroe diferente: su superioridad está en su inteligencia y no en su fuerza física» (p. 39).

En aquest tercer capítol l'autor comenta, així mateix, els precedents de Nilsson sobre el missatge i funció que incorporen els *nomina parlantia* (p. 39 ss.) i les interpretacions que el formalisme rus dóna a alguns esdeveniments (p. 41 ss.) tot partint del conte popular. També sistematitza les derivacions que el mite ha donat

lloc en altres cultures. Igualment s'entreté a descriure el mètode i aproximació a aquest mite segons els estructuralistes encapçalats per Lévi-Strauss (p. 44 ss.). És aquesta una interpretació que Ruipérez critica perquè considera la perspectiva històrica ineludible atès que el mite qüestiona i posa en evidència «el choque de una sociedad pregreiga matrilineal con la nueva sociedad patriarcal traída por los indoeuropeos... dentro de cuyo marco no se logra asignar a la mujer un lugar adecuado ni como esposa ni como madre» (p. 46). L'últim report d'interpretacions que esmenta l'autor és d'Eric Fromm, el qual aborda el mite com una rebel·lió de l'ordre matriarcal ja desaparegut.

Els dos capítols que comentarem ara, el quart i el cinquè, s'ajuden mútuament per bé que podria semblar que no hauria de ser així: d'una banda tenim aspectes que poden ser datables, de l'altra, el significat dels noms dels personatges ens porta al terreny del conte popular i, per tant, d'indeterminació cronològica. D'entre els elements que el prof. Ruipérez assenyala com a datables, hi ha unes dades que ens semblen importants. En primer lloc, hi ha el fet que Tebes no figuri en el catàleg de les naus de la *Iliada* coincidint així les dades arqueològiques i la llegenda que fa l'expedició d'Argos contra Tebes dues o tres generacions anterior a la guerra de Troia: hom admet que aquesta llegenda conserva el record d'un enfrontament bèl·lic real entre regnes micènics. Quant al nom de Iocasta, Ruipérez remarca que pertany a un grup de noms femenins en *-kástē* testimoniats en època micènica i en els poemes homèrics, i Làbdac, clarament originat a partir de la lletra lambda, que no pot ser anterior a la creació de l'alfabet grec (ca. 900-850 aC). Pel que fa a la presència de l'oracle de Delfos, essent absent Apol·lo del panteó micènic, denotaria una etapa secundària en l'advertiment diví a Laios (de primer hauria estat un endeví). L'endevinalla de l'esfinx, en fer referència a la caducitat de la vida humana i al misteri de la divinitat, també comportaria un fort regust provinent de la religió dèlfica.

De manera paral·lela caldrà estudiar també el paper i el significat dels personatges dins la formació i evolució del mite. Amb molt encert Ruipérez relaciona aquí els herois medecinares de la *Iliada*, Podaliri, Macàon i Melamp. De les coincidències en mitemes i en l'ètim de l'antropònim, en destaca que la mentalitat grega atorgava al peu defectuós una funció de curander i d'endeví, i encara, el fet que es tractava d'un nen exposat. Amb raó conclou, doncs, que

la perforació dels peus no és més que un *aition* per a explicar «els peus inflats» (p. 65) i que el nen que naix de peu estava impregnat d'un caràcter sobrenatural. Estudia, també, el nom de Iocasta, que els aedes homèrics van transformar en Epicasta (cf. Amfidamant/ Ifidamant, etc. a p. 72) perquè la primera part del nom, formada per (*h*)*iyús* (fill), no va sobreviure en el grec del 1er mil·lenni (cf. el llarg excurs a pp. 73-77 per tal de resoldre qüestions com la presència d'aspiració inicial i maldant perquè sigui admesa una realitat fònica /iós/ en la grafia *i-jo*) i que vindria a significar «la qui és famosa pel seu fill» (cf. l'arrel de *kékadmaî*). Critica i puntualitza Ruipérez (p. 78) l'equació de *Láios* amb *laiós* (Levy-Strauss i Vernant) atès que *laiós* prové de *laiwós mentre que Laios és una formació derivada de *laiw-yos, format sobre *laiwós i que indica més aviat la intenció, la lateralització esquerrana (cf. p. 83). En tot cas, la idea que Laios camina per l'esquerra –la banda dreta d'Èdip– comporta un mal auguri ben propi del folclore. Al significat de Làbdac ja esmentat afegeix Ruipérez una referència interessant, Labda, la mare de Cipselos de Corint, era equivalent a «coixa» (cf. Hdt. V 92b). Tracta igualment els noms ordinaris d'Etèocles, Polinices, Antígona... tots ells amb significat propi dins la història i que segons R. A. Santiago eren personatges independents que s'afegiren *a posteriori* a la saga fruit de la maledicció hereditària. Quant a Tirèsias, Ruipérez postula (p. 88) la seva formació a partir d'un neutre plural de tema en -s- i explica la seva fluctuació amb Delfos arran de la importància que l'oracle prengué a partir de l'època postmicènica.

A més d'explicar el perquè dels elements destriables lingüísticament hi ha un seguit de motius que es conformen en la trama del mite. El professor Ruipérez aborda en el capítol sisè, doncs, el paper de la profecia (que en la tragèdia sofòclia, no ho oblidem, apareix en un moment avançat de la peça, en els v. 711 ss.); concreta el significat de l'exposició de l'infant (comparant-ho amb altres casos de la mitologia com Paris, Ròmul i Rem, etc.) que, en sortir indemne, és considerat un nen elegit pel destí; veu en el peu anormal no només un senyal de curander sinó també un senyal (*xúmbolon*) per al posterior reconeixement; analitza la figura de l'esfinx a partir dels paral·lels que des de Propp s'han proposat (p. ex. Perseu i Gòrgona), es fixa en el nom i en la manera d'occir les seves víctimes (*sphiggein*, apretar fortament, ofegar), en l'aroma popular de l'enigma proposat (ja testimoniada en la iconografia del 540-530 aC,

cf. p. 99); relaciona el tema del parricidi amb el posterior matrimoni incestuós i arribada al tron de Tebes (cf. les reflexions sobre matriarcat i patriarcat indoeuropeu a les pp. 101-102).

Per això, un cop estudiats els elements per separat, la formació del mite d'Èdip tindria, segons es detalla en el capítol setè, tres fases: un origen en el conte popular al principi que, per influència cíclica, incorporaria, en un segon moment, elements com el pecat hereditari i la mort dels dos germans a la vegada que hi hauria una prolongació cap enrere (s'afegeix Làbdac, el pare de Laios). Finalment, sabem que a partir d'Estesicor els quatre fills d'Èdip pertanyen a un altre moment, pre-tràgic, i que no és una innovació de l'escena atenesa respecte l'*Edipòdia*.

El llibre es clou amb un repàs molt succint (pp. 108-110) de les principals fites que recreen el mite, però sense voler-ho abastar tot (cf. p. 119 nota 1, amb la bibliografia corresponent) perquè això ja depassa les intencions del llibre: explicar com s'ha arribat a configurar el mite, no tant la seva pervivència. En aquest sentit cal agrair el treball i l'esforç esmerçat a escatir i clarificar notícies, punts de vista, interpretacions divergents i, sobretot, una anàlisi intel·ligent, sempre metòdica i amb el segell personal del professor Martín Sánchez Ruipérez.— RAMÓN TORNÉ TEIXIDÓ. *Universitat Obrera de Catalunya*.